

פרשת דינה או אונס חמור

רוני מגידוב

אונס דינה או פרשת דינה?

לפנינו פרשה קשה הפותחת בלקיחת דינה בת יעקב על ידי שכמ בן חמור נשיא שכמ ששוכב עמה ומענה אותה. הסיפור ממשיך בנקמה אכזרית של האחים בשכמ ובעירו, ובסיומו אמירה נוקבת של יעקב כנגד שני בניו שמעון ולוי (עֲכָרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישׁנִי בְיִשְׁבַּח הָאָרֶץ בְּפִנְעֵנִי וּבְפָרְזִי וְאֲנִי מְתִי מִסֶּפֶר וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהַפּוֹנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי ל"ד 30). גלגולה של אמירה זו בא לידי ביטוי בברכת יעקב בבראשית מ"ט (5 – 7). ה' שָׁמְעוּן וְלֹא אֲחִים כְּלִי חָמָס מְכַרְתִּיהֶם. וּבְסוֹדֶם אֶל-תָּבֵא נַפְשִׁי בְקֶהֱלָם אֶל-תַּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאָפֶם הָרְגוּ אִישׁ וּבְרָצָנָם עָקְרוּ-שׁוֹר. ז אָרוּר אָפֶם כִּי עַז וְעִבְרָתֶם כִּי קִשְׁתָּה אֶחְלָקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל בַּפְּסוּקִים אֵלֶּה נִמְצָא אֶחָד הַהַסְבְּרִים הַנִּיתְנִים בַּמִּקְרָא לְעוֹבְדָה שֶׁלִּשְׁבֹּטֵי שְׁמַעוֹן וְלֹא אֵין נחלה.

פרשנים וחוקרים שכתבו על הפרק, הכתירו אותו לעיתים בכותרת "פרשת דינה", ולעיתים "אונס דינה".¹ כדי לברר האם נאנסה דינה בת יעקב על ידי שכמ בן חמור, ננקוט בשתי דרכים מרכזיות – התבוננות בדמויות בסיפור, והכרת הדרך המקובלת, בתנ"ך ובמזרח הקדום, להתקשרות בין איש ואישה צעירים.

הדמויות בסיפור אינן משאירות את הקורא אדיש. הן מעוררות כעס, הזדהות, רחמים, הערכה, ואולי גם רגשות מעורבים. בחלקו הראשון של המאמר נעקוב אחר הדמויות ונבקש לעמוד על מעשיהן ומניעיהן. דרך התבוננות זאת נבקש לפענח את הסיפור.

שכמ בן חמור

בתחילת הסיפור מתוארת התנהלותו של שכמ בעזרת שלושה פעלים: וַיִּקַּח אֶתְהָ וַיִּשְׁכַּב אֶתְהָ וַיַּעֲנֶהָ. (פסוק 2). קשה שלא לראות כאן מעשה כוחני ואליים. במיוחד קשה באוזנו המילה וַיַּעֲנֶהָ. ובכל זאת לפנינו סיטואציה מורכבת, כי מייד בפסוק הבא כתובים שלושה פעלים נוספים

¹ כדאי לדעת שאונס במשמעות המינית איננו מופיע במקרא. הפועל א.נ.ס. מופיע במקרא רק פעמיים, בשני ספרים סמוכים: פעם בעברית באסתר א' 8 - וְהִשְׁתִּיחָה כְּדַת אֵין אֲנִס; ופעם בארמית בדניאל ד' 6. שם המלך נבוכדנצר מספר לדניאל חלום ומבקש ממנו כי יפתור אותו, כי וְכָל-רָז לָא-אֲנִס לָךְ - לא נמנע ממך

המתארים את המשך התנהלותו של שכם: וְתִדְבֹק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַת-יַעֲקֹב וַיֹּאֲהֵב אֶת-הַנְּעָר וַיְדַבֵּר עַל-לֵב הַנְּעָר. נפשו של שכם דבקה בדינה, הוא אוהב אותה ומדבר על ליבה. יש לשים לב שלעומת כינויי הגוף שבפסוק 2, אֶתָּה, דינה נזכרת בשמה בפסוק 3 ומכונה פעמיים "נערה". היא הופכת מאובייקט לבעלת זהות.

זאת ועוד - שכם מוכן לשלם מחיר גבוה בשל התנהגותו, ולשאת את דינה לאישה וַיֹּאמֶר שְׁכָם אֶל-אָבִיהָ וְאֶל-אֶחָיָהּ אֲמָצָא-חַן בְּעֵינֵיכֶם וְאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אָתָּן. יב הָרְבוּ עָלַי מְאֹד מֵהָר וּמִתֵּן וְאֶתְנָה כְּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וְתִנוּ-לִי אֶת-הַנְּעָר לְאִשָּׁה. (11-12). הוא גם ממהר לבצע את המילה שתובעים ממנו מבני עירו בני יעקב וְלֹא-אֲחֵר הַנְּעָר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בַּבַּת-יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מְכַל בֵּית אָבִיו (19).
האם זו התנהגות שגרתית של אנס?

חמור ואנשי העיר

לאחר האירוע, חמור הוא המדבר ראשון אל משפחת יעקב ומציע הצעה מנומקת והוגנת: וַיְדַבֵּר חָמוֹר אֲתָם לֵאמֹר שְׁכָם בְּנֵי חַשְׁקָה נַפְשׁוֹ² בַּבְּתָּכֶם תִּנוּ נָא אֶתָּה לוֹ לְאִשָּׁה. ט וְהִתְחַתְּנוּ אִתְּנוּ. בְּנִתֵיכֶם תִּתְּנוּ-לָנוּ וְאֶת-בְּנֵיתֵינוּ תִקְחוּ לָכֶם. י וְאִתְּנוּ תִשְׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לְפָנֵיכֶם שָׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֶאֱחָזוּ בָּהּ (8 – 10).

על פניו, ישנם בסיפור כמה עניינים המעוררים את אהדת הקורא דווקא לאנשי שכם: בניגוד ליעקב, האב המחריש והפסיבי, (בפסוק 5: וְהִחְרַשׁ יַעֲקֹב עַד-בָּאֵם), מבקש חמור אבי שכם לעשות הכל כדי להגשים את אהבת בנו וכדי לישב את ההדורים עם משפחת דינה. ועוד, תמימותם של אנשי שכם ואמונם בהצעת הברית, המוצעת להם על ידי בני יעקב בְּמִרְמָה, מעוררת אהדה כלפיהם. אנשי שכם ממהרים ומבצעים את המילה, כפי שהתחייבו (פסוקים 15, 24). גם ההתנפלות עליהם בעודם כואבים (פסוק 25) מעוררת את חמלת הקורא. אבל גם כאן הנסיבות מורכבות.

מגמתה האמתית של הצעתו של חמור לבני יעקב נחשפת כשהוא מציג את הברית בפני בני עירו. כוונתו להשתלט, כלכלית, על בני יעקב. נשווה את ההצעה כפי שנאמרה אל בני יעקב אל מול הצגת ההצעה לבני העיר.

² לפעל ח.ש.ק, המופיע במקרא פעמים מועטות בלבד, משמעות כפולה. גם אהב, כמו בדברים י' 15: רַק בְּאֶבְתֵיךָ חַשְׁקָה יִהְיֶה לְאֶהְבָּה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזָרְעָם אֶחְרֵיהֶם בְּכֶם מִכָּל-הָעַמִּים כִּי־וַיִּבְחַר בְּכֶם מִכָּל-הָעַמִּים כִּי־וַיִּבְחַר בְּכֶם מִכָּל-הָעַמִּים, וגם התאווה, כמו בדברים כ"א 11: וְרֵאִיתָ בְּשָׂבָיָהּ אִשָּׁתָּה וְפִת-תֹּאֲרָה וְחַשְׁקָתָּ בָּהּ וְלִקְחָתָּ לָךְ לְאִשָּׁה. חמור אבי שכם גם הוא אינו יודע בדיוק את מניעיו של בנו.

ליעקב אומר חמור: **וְהִתְחַתְּנוּ אִתָּנוּ בְּנֵיכֶם תִּתְּנוּ-לָנוּ וְאֶת-בְּנֵינֵינוּ תִקְחוּ לָכֶם. וְאִתָּנוּ תֵשְׁבוּ וְהָאָרֶץ תְּהִיָּה לְפָנֵיכֶם שָׁבוּ וּסְחָרוּ וְהָאֶחָזוּ בָּהּ.** (9)

לבני עירו אומר חמור: **הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלָמִים הֵם אִתָּנוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּאָרֶץ וַיִּסְחָרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת-יָדַיִם לְפָנֵיהֶם אֶת-בְּנֵיהֶם נִקַּח-לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת-בְּנֵינֵינוּ נִתַּן לָהֶם.** (21)

מִקְנֵיהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל-בְּהֵמָתָם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אֲךָ נִאוּתָהּ לָהֶם וַיֵּשְׁבוּ אִתָּנוּ. (23).

בשני הנוסחים מדובר על נתינת ולקייחת בנות לצורך נישואין. חמור משנה את הנושא הדקדוקי במשפטיו, מ"אתם" בני יעקב ל"אנחנו" אנשי שכם, כדי להציג כל פעם את אנשי הקבוצה שאליהם הוא מדבר כבעלי הכוח האמיתי.

ההצעה שבני יעקב ייאחזו בארץ – הושמטה בהצגת הדברים לפני אנשי שכם.

המשפט האחרון של חמור לאנשי עירו, בפסוק 23, מסכם לאנשי שכם את כל התהליך: הם ירוויחו בגדול על חשבון בני יעקב.

אפשר שזוהי מניפולציה שביקש חמור להפעיל על אנשי עירו כדי שיסכימו לקבל את ההצעה. ובכל זאת תכניה של המניפולציה יכולים להעיד על מניעיו שלו, ובעיקר הם מעידים על מניעיהם של בני עירו. האם כדאי "לעשות עסקים" עם אנשים כאלה?

זאת ועוד - כשמציעים חמור ושכם את ההצעה שלהם לבני יעקב האם לא חסר משהו מפסוק 8 ואילך? אמנם מדבר שכם בהכנעה ומתוך ידיעה כי הוא חייב במוהר גדול: **אֶמְצָא-תָּן בְּעֵינֵיכֶם; וְאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי, אֶתָּן וְכוּ: יב הָרְבוּ עָלַי מֵאֹד מוֹהַר וּמִתָּן.** ובכל זאת, היינו מצפים למשהו כמו: 'קרה משהו נורא', 'מצטער', 'לא שלטתי', 'לא התכוונתי'? היכן החרטה של שכם על מעשהו הנמהר?

יעקב

הכינוי של דינה בפסוקים 1 3 5 7 משייך את דינה ליעקב:

דִּינָה בַת-יָאֵה אֲשֶׁר יִלְדָה לְיַעֲקֹב

בְּדִינָה בַת-יַעֲקֹב

וַיַּעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמְא אֶת-דִּינָה בָתוֹ

לְשָׁכָב אֶת-בַּת-יַעֲקֹב

למרות הכינוי החוזר "בתו" מחריש יעקב. עד כדי כך הוא מחריש, שהדבר בא לידי ביטוי באמירת חז"ל, שלפיה פסוק 7 וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה כְּשִׁמְעֵם וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים... הוא פסוק שאין לו הכרע: לא ברור היכן ההפסק בפסוק.

האם יש לקרוא:

וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה, כְּשִׁמְעֵם וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים

או:

וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה כְּשִׁמְעֵם, וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים

כלומר: האם יעקב אפילו לא טרח להפריע את שגרת היום, וכשהסתיימה עבודת בשדה והאחים באו הביתה, רק אז שמעו על ההתרחשות והחלו לפעול; או שיעקב שלח מייד שליחים לשדה וכששמעו בני יעקב את דבר השליחים הזדרזו באו כדי לטפל בענין.

ועוד ניתן לשאול על יעקב - מהו מקומו בסיפור? הוא מחריש גם לאחר בואם של בניו. איננו שומעים את מחאתו, את כעסו, את עלבונו, את דאגתו או בכלל את דעתו במשא ומתן מול חמור ושכם. גם מול בניו אין הוא משמיע את קולו - אם לא נראה לו מה שמעון ולוי מתכננים לעשות - למה החריש מולם? מדוע לא אמר להם לפני המעשה מהי עמדתו ומה הוא מבקש מהם?

פסוק 30 מעלה תמיהה קשה יותר - עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בְיֹשֵׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעֵנִי וּבְפָרְזִי וְאֲנִי מְתִי מִסֶּפֶר וְנֶאֱסַפּוּ עָלַי וְהַכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי - האם התכוון יעקב למכור את בתו בשל פחדנותו?

האחים

ראוי לשים לב לתלות בין הדמויות; הערכת הקורא לדמות אחת תלויה בעמדה שנקט כלפי דמות אחרת. כך העמדת אנשי שכם בנוולותם, מציינת באור חיובי את פעולת האחים. ועוד - ככל שיעקב נחשף כמחריש ואולי אף כפחזן המפקיר את ביתו, כך עולה ההערכה אל האחים. המספר מסייע לעיצוב הערכה זו כלפי האחים באמירות משלו.

כך למשל בפסוק 7: וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי־נִבְלָה עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל לְשָׁכַב אֶת־בֵּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה. ובפסוק 13: וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכָם וְאֶת־חַמּוֹר אֲבִיו בְּמַרְמָה וַיִּדְבְּרוּ אֲשֶׁר טָמְא אֶת דִּינָה אַחֲתָם. דווקא בפסוק שבו מצוין כי האחים פועלים במרמה, ממחר המספר ומוסיף תזכורת על הסיבה למרמה.

ההגנה הטובה ביותר לשמעון ולוי נמצאת, אולי, בפסוק 26. כאן מתגלה תחכמו של המספר, הבוחר דווקא במקום זה, בו אנו קוראים על התנפלות האחים על שכם, למסור מידע שלא ניתן

קודם. הפסוק מספר היכן היתה דינה בכל המו"מ: **וְאֶת-חֲמוֹר וְאֶת-שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי-חָרָב וַיִּקְחוּ אֶת-דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצְאוּ.** אמנם, מקום הימצאותה של דינה נרמז כבר קודם, בזמן המשא ומתן: **וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ אֲלֵינוּ, לְהַמּוֹל--וְלִקְחָנוּ אֶת-בְּתוּלָנוּ, וְהִלְכָנוּ.** (פסוק 17), אולם הקורא יכול לחשוב שדינה נמצאת עם משפחתה, וכי האיום הוא הפסקת המשא ומתן ושיבת המשפחה לביתה, אם לא יסכימו אנשי שכם להימול. רק בפסוק 26 מסתבר בבהירות, שבמהלך כל השיג ושיח עם אנשי שכם יש בבית חמור חטופה ובת ערובה; וברור כי מול שוביה, יש לנהוג במרמה.

אך גם כאן התמונה מורכבת יותר – בפסוקים 28 - 29 מוצגים בני יעקב באור מביש למדי. ניתן היה לחשוב כי שמעון ולוי פועלים לכל אורך הדרך לפי עיקרון - אין לסחור בדינה. אי אפשר להמיר את מעשה חילול כבודה בכסף. חמור הציע זאת; יעקב היה אולי מוכן לכך; אך שמעון ולוי לא היו מוכנים לכך ונאלצו לנקוט בדרכי ערמה כדי לחלץ את דינה משכם ולהחזירה הביתה. אולם שאר האחים ראו כאן הזדמנות לפשיטה על החללים ולביזה בתוך הבתים ובשדות. האם היו שמעון ולוי שותפים לכך? זה תלוי אם **וַיֵּצְאוּ** שבפסוק 26 משמעותו שמעון ולוי יצאו מהעיר, או רק מבית חמור ושכם. בכל מקרה, קשה לקרוא על המלחמה על שכם בעוד אנשיה כואבים מהמילה, וקשה לקרוא על ביזת העיר המתוארת באריכות ולפרטים.

דינה

השיפוט של הקורא את הדמויות תלוי במידה רבה בשאלה אם אנס שכם את דינה. לכן, אנו חוזרים לשאלה שבראשית הדברים – האם היה כאן אונס? אם לא היה כאן אונס אלא שיתוף פעולה של דינה, הימצאותה בבית חמור איננה חטיפה, אלא מהלך שהיא שותפה לו. אם היא רצתה להיות עם שכם ולהינשא לו, מלחמת שמעון ולוי נראית באור שונה לגמרי.

רש"י מפרש את ארבע המילים הפותחות את הפרק: **וַיֵּצְאוּ דִינָה בַת-לָאָה -** בת לאה ולא בת יעקב, אלא על שם יציאתה נקראת: בת לאה, שאף היא יצאנית הייתה שנאמר **וַיָּבֵא יַעֲקֹב מִן הַשָּׂדֶה בְּעָרֵב וַיֵּצְאוּ לָאָה לְקִרְאָתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׁכַר שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְנֵי וַיִּשְׁכַּב עִמָּה בְּלַיְלָה הַזֹּאת:** (בראשית ל' 16) בסיפור זה מדובר על יחסי מין ועל שכר, אם כי בצורה שונה מהמקובל, אך עניין זה יכול לעורר אסוציאציה לזנות. על יציאת דינה לראות בבנות הארץ - אומר המדרש: "לראות ולהיראות". ואכן היא נראית על ידי שכם בן חמור כמסופר בפסוק 2. יש אפשרות שדינה רצתה בשכם. כך הבינו רבי יודן ורב הונא במדרשם על יציאה נוספת בפרק - ההוצאה בפסוק 26 - **וַיִּקְחוּ אֶת-דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצְאוּ.** "גוררין בה ויוצאים" דברי ר' יודן. ורב הונא אומר – "הנבעלת לערל - קשה לפרוש" (בר"ר פרשת וישלח, פ' סימן י"א). כך גם הבינה את הפרשה מירה מגן שכתבה על

הסיפור ב"נשים קוראות מבראשית", ומדרשה ראוי לקריאה; ועוד נזכיר את "האוהל האדום" של אניטה דיאמנט, ואת "מעשה תמר" של שלומית אברמסון. אם זהו הסיפור, נראה ששכם לא חטא, והאחים הגיבו בדרך הראויה לביקורת נוקבת.

וַיִּקַּח אֱתָהּ וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ וַיֵּעֲנֶה

מה תומך ברעיון שאכן היה כאן אונס?

המילה שיכולה להרשיע את שכם נמצאת בפסוק 2 - וַיֵּעֲנֶה. אך האמנם יש להבין זאת כאונס?

לפי החוק בדברים כ"ב 23 - 24 העינוי איננו יכול להיות מובן כאונס:

כִּי יְהִי נַעַר בְּתוֹלָה מְאֲרָשָׁה לְאִישׁ וּמִצָּאָה אִישׁ בְּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ. כִּד וְהוֹצֵאתָם אֶת-שְׂנֵיהֶם אֶל-שַׁעַר הָעִיר הַהוּא וְסָקַלְתָם אִתָּם בְּאֲבָנִים וּמֵתוּ אֶת-הַנַּעַר עַל-דָּבָר אֲשֶׁר לֹא-צָעֲקָה בְּעִיר וְאֶת-הָאִישׁ עַל-דָּבָר אֲשֶׁר-עָנָה אֶת-אִשְׁתּוֹ רַעְיוֹ וּבְעֵרְתָּ הָרַע מִקֶּרְבְּךָ. הַנַּעֲרָה מוֹצֵאת לַהּוֹרֵג, מִשּׁוֹם שְׁשִׁיתְפָּה פְעוּלָה עִם הָאִישׁ שְׁעִימוֹ שִׁכְבָּהּ. הָאִם יִיטָן חוֹק לַפִּי אִישָׁה שְׁעוֹנָתָה וְנֹאנְסָה תִיעַנֵשׁ בַּהֲמַתְתָּהּ? נִרְאָה כִּי יֵשׁ לַהֲבִין אֶת הַחוֹק בְּדַבְרִים, לֹא כִּאִילוֹ מְדוּבָר בְּאוֹנֵס, אֲלֵא עַל יַחְסֵי מִיִּן אֲסוּרִים.

לכן אולי יש להבין את משמעותו של "עינוי" כהתייחסות לאחר בדרך שאיננה מכבדת אותו באופן הראוי למעמדו. אפשר שבזה חטא שכם. כדי להיות עם דינה היה עליו לנהוג אחרת לחלוטין. הוא לא היה רשאי לקשור עימה קשרים אינטימיים רק בהתבסס על רצונו ורצונה בקשרים כאלה.

מהי הדרך הראויה להתקשרות בין צעירים, ומהי דרך ה"עינוי"?

כיצד אם כך התקשרו אנשים צעירים זה עם זה?

לעזרתנו עדויות מן המקרא עצמו, וכן שירי אהבה שומריים, היכולים להעיד על הדרך המקובלת לקשר בין שני צעירים המבקשים לממש את אהבתם. "חתן לינה בביתנו עד שחר" הוא שיר אהבה שומרי מפיה של הכהנת שמילאה את תפקיד האהובה - איננה - בטכס נישואי הקודש למלך שמילא את תפקיד האל דומוזי.

חתן לינה בביתנו עד שחר

חתן, לינה בביתנו עד שחר.

חתן לבבי, אישי אהובי, טובים דודיך כדבש.

מחמד לבבי, אישי אהובי, טובים דודיך כדבש.

שביתני, בחשק אליך אבוא, חתן - ארוץ אחריך אל המשכב.

שביתני, בחשק אליך אבוא, מחמדי - ארוץ אחריך אל המשכב.

חתן, אנעים לך בתענוגים, טובי יקירי דבש לך אטיף.

בחדר המשכב הרוה דבש, בדודיך הטובים נעלוז.

מחמדי, אנעים לך בתענוגים, טובי יקירי דבש לך אטיף.
 חתן, אתה אשר חשקת חמודותיי, **דבר אל אמי ואתן לך דודי.**
אל אבי ואותי יעניק לך מתת, הרנן כליות – במה להרנין כליות אני יודעת.
 חתן – לינה בביתנו עד שחר, שמח לבבך – במה לשמח לבב, אני יודעת.
 מחמדי לינה בביתנו עד שחר.
 אתה, אחר אשר אהבתני, מחמדי, לו אך תנעים לי בתענוגיך.
 אדוני אלי, אדוני מלאכי, שסן שלי, מנעים לב אנליל.
 לו אך תנעים לחלקתך המתוקה, חלקתך מתוקה כדבש, לו תיגע בה ידך.
 שים עליה ידך כחופה עלי כד, פרוש עליה ידך כחופה עלי כד עתיק יומין.
 וראו - <http://www.rhazy.com/Heb-44-0.htm>

צעירים המבקשים לבטא אהבתם ולממשה יכולים לעשות זאת רק באמצעות התקשרות ממוסדת. להתקשרות כזו יש צורך בהסכמת המשפחות.

עוד על הדרך הנכונה ליצור קשר בין צעיר לאהובתו או למדים מסיפור האירוסין של רבקה ויצחק - כאשר שליח משפחת החתן פונה אל משפחת הכלה - במקרה זה אחי הכלה - לבן - ומציע התקשרות בין השניים. לגברי המשפחה, ובמיוחד לעומד בראשה, מוענקת השליטה על תומת הבת והסמכות לקבוע למי תינשא. יתירה מזאת, כבוד המשפחה נמדד על פי יכולתה לשמור על בנותיה ועל פי מידת הציות של הבת להוריה ולאחיה. יציאתה של דינה מתחום המשפחה ומעיניהם המשגיחות של הוריה ואחיה - היא כשלעצמה פגיעה בכבודה של המשפחה. לקיחתה ובעילתה על ידי גבר זר שלא פנה אל המשפחה כדי לנהל משא ומתן ולבקשה מהם, אפילו אם היא רצתה בכך, אפילו אם הייתה מאוהבת בו והוא בה - היא עלבון חמור.

זהו חטאו של שכם!

בשיר אהבה שומרי אחר, המספר על שלושה אלים מהעיר ניפור, מזהירה האם - זקנה חכמה - את נינליל בתה האלה, לבל תרחץ בנהר שכן אנליל יראה וישכב עימה ואחר כך יזנחנה. נינליל, בניגוד לעצתה, רוחצת בנהר, והאל אנליל רואה אותה וחושק בה. הוא מבקש לתנות עימה אהבים, אך היא מסרבת. נשים לב לנימוקיה לסירוב -

אנליל ונינליל

יום אחד יעצה נונברשגונו הזקנה לנינליל בתה: אל תרחצי בנהר, נינליל,
 ואל תלכי על שפתו! אנליל יפה העיניים נמצא שם. אם יראה אותך, מיד
 ירצה לנשק לך ולשכב איתך! הוא ישמח להערות את זרע תאוותו אל תוך
 רחמך, ואז יעזוב אותך!"

אך נינליל לא שמעה בקול אמה וירדה אל הנהר. היא רחצה בו והלכה על
 שפתו. ראה אותה אנליל מעבר לנהר וקרא לעברה: "רוצה אני לשכב
 עמך!"

קראה נינליל: "ערוותי קטנה וטרם ידעה הריון! שפתי קטנות, וטרם ידעו
 נשיקה! **אם יוודע הדבר לאמי, היא תכה בי בידי, ואם יוודע הדבר לאבי-**
הוא ירדוף אותי! אבל איש לא ימנע ממני לספר את הדבר לחברתי..."

ראו

http://www.planetnana.co.il/myth169/Babylonian/babylon_enlil.htm

אותה נורמה חברתית, לפיה בת נתונה לשליטת משפחתה והתנהגותה הצנועה היא אמת מידה לכבוד המשפחה, באה לידי ביטוי גם בשיר השירים פרק א' -

ו אל תראוני שְׁאֲנִי שְׁחַרְחַרְתְּ שִׁשְׁזַפְתָּנִי הַשְּׁמֶשׁ בְּנִי אָמִי נָחַרוּ בִּי שְׁמָנִי נִטְרָה אֶת הַכְּרָמִים פְּרָמִי שְׁלִי לֹא נִטְרָתִי: ז הַגִּידָה לִּי שְׁאֲהָבָה נִפְשִׁי אֵיכָה תִרְעָה אֵיכָה תִרְבִּיץ בְּצִהָרִים שְׁלָמָה אֶהְיֶה כְּעֵטֶיָה עַל עֲדָרֵי חֲבָרִיָּה:

אחיה של הדוברת כועסים עליה (מלאים חרון עליה נִחְרוּ בִּי) על שהיא יוצא לבדה ומשוטטת בשדות כדי למצוא את אהובה הרועה.

הטאם של שכם ודינה

אם נחזור לסיפור דינה, נבין עתה, על רקע הנורמות החברתיות הנהוגות במקרא ובמזרח הקדום, כי מעשה דינה ושכם איים על מעמדה של משפחת יעקב, הן מבפנים - הבת היוצאת מתחום המשפחה ומבזה אותה בהפגינה עצמאות ואת חוסר יכולתם לשלוט בה, והן מבחוץ - כאשר שכם בן חמור החיווי מפגין חוסר כבוד למשפחה בלקחו את דינה בלי לבקשה ממשפחתה ובלי לנהל משא ומתן על התנאים לנישואין עימה.

יש שתי דרכים לשקם את כבודה של משפחת יעקב -

האחת תלויה ביזמת המאהב הנלהב ומשפחתו - לבקש את הבת הנאהבת תמורת מוהר גדול במיוחד. והשנייה תלויה ביוזמת משפחת הנערה - לנקוט בפעולת תגמול אלימה.

שתי הדרכים מיוצגות בסיפור. משפחת שכם הבהירה כי היא מוכנה לשלם כל מחיר כדי לבוא בקשרי נישואין עם משפחת יעקב. אולם אחי דינה היו מוכנים להקריב ערך רב חשיבות - את יושרם במשא ומתן - ולהפגין קבל עם ועדה כי הם כגברים יודעים להגן על כבודם ועל השייך להם. דינה, שאיפותיה, חייה - לא נחשבו בעיניהם. כשכבוד המשפחה הוא הערך העליון, לא רק חיי אדם נחשבים כקליפת השום בעני שמעון ולוי, אלא גם רצונה ורגשותיה של אחותם.

ביקורת קשה על יעקב?

בין אם נפרש כי דינה נאנסה, ובין אם נפרש כי הקשר שנוצר בינה לבין שכם פגע בכבוד המשפחה, המילים האחרונות של הסיפור מלמדות על תחושתם ועל עלבונם של האחים: **וַיֹּאמְרוּ הַכְּזוּנָה יַעֲשֶׂה אֶת אָחֹתָנוּ**. המשפט החותם את פרשת דינה מבטא גם הוא את המורכבות שעליה עמדנו בשיפוט הדמויות. על מי נסב משפט זה? מי הוא זה שיעשה את אחותנו כזונה? - האם הכוונה לשכם? או, לפי פירוש קשה וביקורתי במיוחד - האם הכוונה ליעקב?

ניתן לחשוב שיעקב הפגין מורך לב בכל הסיפור, ובכך עשה את בתו דינה לזונה. הביקורת שעליה דיברנו למעלה - הימנעותו מפעולה או מתגובה למעשי בניו, פחדנותו מאנשי הארץ, מתעצמת כאן, ומכוונת גם לתחילתו התמימה של הסיפור, ליציאת דינה **לְרִאוֹת בְּבָנוֹת הָאָרֶץ** ללא רשותו וללא פיקוחו.

הטקסט המקראי עשיר והמציאות האנושית המתוארת בו מורכבת. לא פעם נמצא עצמנו מתלבטים בפרשנות, הערכה ושיפוט שאינם חד משמעיים. פעמים תהיה ההתלבטות מתוך המורכבות המצויה בסיפור, ופעמים מתוך עימות של נורמות הסיפור עם אלה המקובלות בימינו. דרכי הוראה המאפשרות העלאת האפשרויות השונות, תוך הקפדה על דיוק, רגישות לכתובים, הבנתם בתוך הקשרם ועל רקע תקופתם – הן אלה שיכולו לעורר את מעורבות הלומדים ושיה סוער ומשמעותי עם הכתוב.

ביבליוגרפיה

שטרנברג מאיר, "איזון עדין בסיפור אונס דינה", **הספרות ד' תשל"ג**, עמ' 207 – 209.

Frymer-Kensky S. T., "Patriarchal Family Relationships and Near Eastern Law", **Biblical Archaeologist** 44, 4 (1981), pp. 209-214.

Frymer-Kensky S. T., "The Dinah Affair", **Reading the Women of the Bible a New Interpretation of their stories**, New York 2002, pp. 179 – 198.